

Eliten og «folket» i nasjonsbyggingens tjeneste

BOKOMTALE: *Kampen om folkeminnesamlingen* åpner opp for bredere refleksjon om rollen folkeminner spiller for lokal og nasjonal kultur og hvordan dette reflekteres i arkivers organisering og plassering.

Av Åmund Norum Resløyken, stipendiat i kulturhistorisk ved Institutt for kultur og orientalske språk, Universitetet i Oslo.

Folkeminner har som folkloristikkens primære kildemateriale alltid innehatt en dobbelthet som, på den ene siden, definerende for nasjoners identitet og, på den andre sid

en, skapende for den samme identiteten. Slik sett er definisjonsmakten over hva folkeminnene er og hva de representerer også definisjonsmakten over en nasjons identitet. I dag er folkeminner sjelden gjenstand for kontrovers i Norge, annet enn som mønstereksempel for hva som er, og da følgelig hva som ikke er, norsk kultur. Utgangspunktet for Eirik Kristoffersens *Kampen om folkeminnesamlingen: Da folkeminnene ble forskningsfelt og folket krevde dem tilbake* er hvordan disse gjenstandene og tekstene fikk sin plass og sine institusjoner.

Bak den noe generelle tittelen til Kristoffersen skjuler seg historien om en meget konkret debatt som gikk i norske aviser og tidsskrifter i 1919 og 1920 og som har blitt kjent som «desentraliseringsstriden». Stridens kjerne var hvordan den nasjonale infrastrukturen rundt innsamling av norske folkeminner skulle organiseres, og partene i striden var i første rekke museumsmannen Rikard Berge og professoren i folkeminnevitenskap Knut Liestøl. Debatten dreide seg om hvorvidt de innsamlede folkeminnene skulle samles i en sentralisert institusjon eller om de skulle arkiveres lokalt og etter innsamlernes egne ønsker. Men striden stod også mellom forskjellige syn på hvilken historie som kunne fortelles med folkeminnene som kilde og hvem som var hovedpersonene i denne fortellingen.

Dermed er også det vesentlige omdreiningspunktet i boken to av de mye diskuterte spørsmålene innen kulturhistorisk forskning de siste tiårene: hvem er «folket», og hvem og hva kan representere dem? Folkeminner var, spesielt i den tiden boken omhandler, en av hovedkildene til bildet av folk og folkegrupper i nasjonene. Samtidig måtte de som kilder nødvendigvis bli fjernet fra sin større kontekst og tekstliggjort, så å si festet til papir og organisert i arkiv. Det er framveksten av den vitenskapelige praksisen som lå bak tekstliggjøringen av folkeminnene Kristoffersen er opptatt av, det han omtaler som den vitenskapelige eksproprieringen av folkeminnene.

Hvor hørte folkeminnene hjemme?

Det er med disse spørsmålene i bakhodet at Kristoffersens historie blir interessant lesning, også for

andre enn de som har en spesiell interesse for folkloristikken og dens historie. Som boken viser, gikk Rikar

d Berge, i dag kjent som konservator og folkeminnegransker, langt i å utnevne seg selv til en representant for folkeminneinnsamlerne, en gruppe han anså som «bygdevitenskapsmenn». Dette var innsamlere han anså for å ha sterke røtter i egen bygd og som dermed var kvalifisert til å formidle folkeminner og skrive bygdehistorier som kunne styrke det lokale folkets egentlige interesser. Mot dette stod Knut Liestøls syn på de samme personene som «hjelpemenn» for vitenskapen. Den vitenskapen Liestøl da viste til var den sammenlignende folkeminnevitenskapen, som ikke så mye hadde det enkelte folkeminne (altså den enkelte vise, sagn, eventyr etc.) som siktemål, men de større kulturelle mønstrene som kunne vise seg i disses spredning og utvikling. Det var et vitenskapelig perspektiv som trakk på filosofen Auguste Comtes tanker om kulturelle stadier og antropologen Edward B. Tylors teori om utviklingen av primitiv kultur.

Kristoffersens historie viser hvordan denne striden mellom det lokale og det nasjonale, det vitenskapelige og det folkelige og synet på kultur som organisk framvokst på et sted kontra utviklet i et samspill, spilte seg ut i denne konkrete striden. Videre viser han hvordan dette la føringer for de sentrale institusjonene for innsamling av, og forskning på, folkeminner som ble etablert på første halvdel av 1900-tallet.

LES OGSÅ: [Nord som kulturelt avvik og essens](#) • [En norsk dannelseshistorie sett fra fjellene](#)

Sentrale institusjoner og desentraliseringsstriden

Kampen om folkeminnesamlingen er i hovedsak delt i to deler. Den første delen tar for seg de sentrale institusjonene i det tidlige 1900-tallets norske folkeminneforskning og de konfliktene og interessene som førte fram mot desentraliseringsstriden i 1919. Den introduserer dermed også de viktige aktørene for desentraliseringsstriden. Andre del tar for seg desentraliseringsstriden konkret. De to hoveddelene er adskilt ved en innskutt biografi over de mest sentrale personene i fortellingen, den sentrale premissleverandøren for den tidlige folkeminneforskningen i Norge og Universitetets første professor i folkespråk og folketradisjon Moltke Moe, i tillegg til Knut Liestøl og Rikard Berge.

Kristoffersen åpner boken med en kort oversikt over den tidlige folkeminnesamlingen i Norge og de bakenforliggende ideene for den, før han i de neste kapitlene går over til å se innsamling av folkeminner i lys av opprettelsen av *Norsk Folkemuseum*. Som en helt sentral årsak til stridighetene mellom Rikard Berge og Knut Liestøl legger Kristoffersen i de neste kapitlene vekt på arvestriden om materialet som fantes etter filologen Sophus Bugges arbeid med en vitenskapelig utgivelse av norske folkeviser og ikke minst, retten til å gi ut dette materialet, med de økonomiske gevinstene det førte med seg. Jeg skal ikke gå inn på detaljene i denne arvestriden, men Kristoffersen argumenterer overbevisende for hvordan denne striden om folkevisematerialet etter Sophus Bugge gjorde en hovedstadselite synlig i nettverket rundt Moltke Moe og Knut Liestøl, som hadde nasjonalbyggende målsetninger med folkeminnene. Mot dette stod Rikard Berge som arbeidet med å bygge opp et lokalmuseum med den omfordelingen av ressurser fra nasjonale satsinger

som dette krevde. Denne utkrystalliseringen av en hovedstadselite som stod mot lokale initiativ (med Rikard Berge som selvutnevnt talsmann) dannet bakgrunnen for det konfliktfylte forholdet mellom Berge og Liestøl.

Arvestriden viser også de tette båndene mellom de viktige aktørene i utviklingen av infrastrukturen for folkeminnegransking. Den virkelig sentrale personen her var Moltke Moe. Da Moltke Moe døde i 1913 testamenterte han sitt personlige materiale, som også inneholdt materialet etter innsamlingene til hans far Jørgen Moe og Peter Chr. Asbjørnsen, til staten. Det var dette materialet som utgjorde grunnstammen i *Norsk folkeminnesamling*, opprettet i 1914 med Knut Liestøl som leder. De siste kapitlene i første del omtaler derfor også bakgrunnen for, og arbeidet med, opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling og til sist opprettelsen av organisasjonen som får representere Berges side av desentraliseringsstriden; *Landslaget for folkeminnesamlarar*.

Den andre delen av boken begynner med å fortelle om opptaktene til desentraliseringsstriden. Det var opprettelsen av Landslaget, som skjedde parallelt med opprettelsen av *Norsk Folkeminnelag*, som var utgangspunktet for en debatt som kom til å handle om hvorvidt folkeminneinnsamlere med stipendiat skulle pålegges å sende sitt materiale til arkivering i Norsk fo

lkeminnesamling eller ikke. De følgende kapitlene utreder grundig Knut Liestøls, leder for Landslaget Tov Flatins, Rikard Berges, Edvard Bulls og til sist Alexander Bugges argumentasjon i striden. Mest plass vier Kristoffersen til Rikard Berge og hans tekst «Decentralisation» fra 1919. I forbindelse med denne teksten viser Kristoffersen de ulike synene på folkeminner, og hva materialet var kilde til. Det er her, mot slutten av boken, at Kristoffersen åpner for bredere refleksjoner om hva fortellingen om desentraliseringsstriden viser om synet på nasjonal kultur og kildene til den på det tidlige 1900-tallet. Dermed åpnes det også opp for å se desentraliseringsstriden i lys av lignende slike konflikter om kultur og tradisjon, hvem den tilhører og hvem som kan representere den. Det peker ut mot større idéunivers og som gir et innblikk i den kompliserte tanken om folkekultur og folketradisjoner, ideer som på ingen måte er avgrenset til en avispolemik fra 1919, men også kan finnes igjen i mer dagsaktuelle debatter. Vi kunne for eksempel tenke på repatriering av kulturminner eller hvordan å definere hvem som er eiere av, og har rett til å utøve, såkalt immateriell kulturarv.

En bredere refleksjon rundt folkekulturen

Det er forståelig, og prisverdig, at Kristoffersen konsentrerer hele sin bok om den konkrete desentraliseringsstriden og de konfliktene som ledet opp mot den. Det hadde ikke tjent prosjektet å forsøke å trekke generelle linjer ut fra det materialet det vises til, all den tid premissene for innsamling var relativt forskjellig fra land til land. Sett i lys av en folkloristisk faghistorie gir Kristoffersen et godt bidrag til en konkret hendelse som hadde vesentlige konsekvenser for organisering og utforming av nasjonale institusjoner for innsamling av folkeminner og det bildet av norsk kultur som ble etablert som følge av dette.

Samtidig er det nesten synd at bokens avsluttende betraktninger ikke utvikles videre og at han ikke fortsetter den interessante analysen av det han kaller Berges verdenssyn, slik det kan leses ut av de sentrale tekstene i

desentraliseringsstriden. For her peker Kristoffersen på et syn på folkeminnene som er til dels ulikt det som finnes igjen i tekster fra universitetseliten i den samme perioden (i denne sammenhengen for eksempel Moltke Moe og Knut Liestøl) og som, på grunn av kildetilfanget, nok har fått en kanskje overdreven plass i historien om norsk nasjonsbygging og nasjonalisme. Det gir antydninger om et syn på folkeminner ikke i første rekke som kilder til en nasjonal kulturhistorie, men, som Kristoffersen sier, som noe som *fant sin kraft* i bygdenes særegne historie og kultur. Dermed får også arbeidet med å redde folkeminnene andre årsaker enn nasjonalhistoriske. Jeg tror dette er en viktig del av det tidlige 1900-tallets kulturforskning, at det var en forskning som alltid måtte forhandle med disse parallelle tankene om folkekulturen og som dermed også spiller en viktig rolle for den tveeggete retoriske kraften begreper som «kultur», «tradisjon» og «folk» har hatt og fortsatt har.

Kampen om folkeminnesamlingen er derfor en bok som i hvert fall for meg først og fremst åpner opp for bredere refleksjon om den rollen folkeminner spiller som representanter for lokal og nasjonal kultur og konfliktlinjene mellom disse, og hvordan dette reflekteres i arkivers organisering og ikke minst plassering. Det er en bok som, ved sin tilnærming til den konkrete desentraliseringsstriden, gir et godt eksempel å tenke videre med om hvordan kultur festes til papir, og som problematiserer den kjernen av folkekulturen som alt for ofte blir stående uproblematiskert, nemlig produksjonen av folkeminnene selv.